

ARAP BAHARI VE OSMANLININ YASI BAĞLAMINDA MODERN TÜRK KİMLİĞİ

Rifat S. İLHAN*

Özet

“Arap Baharı” olarak adlandırılan Ortadoğu ve Kuzey Afrika’daki halk hareketleri, dünyanın bir çok ülkesinde ilgiyle takip edilmektedir. Gerçekleşen halk hareketlerinin ve bunun sonucunda değişen yönetimlerin bulunduğu ülkeler Osmanlı İmparatorluğu’nun bir dönem hakim olduğu topraklardır. Bu durum Türk toplumuna Osmanlı kimliğini, bir Osmanlı geçmişi ve yaşantısına sahip olduğu gerçeğini yeniden hatırlatmaktadır. Geniş gruplar özellikle travmatik bir olaydan sonra, yas tutma görevi ile karşı karşıya kalırlar. Düşman elinden çıkan travmalardan sonra yas tutma işi ertelenir. Benzer şekilde Türk toplumu da Cumhuriyet’in kurulması ile birlikte modern Türk kimliğinden Osmanlılığı hatırlatacak unsurları arındırmaya başlamıştı. Böylece geçmişte yaşanan aşağılanmayla ilişkilendirdiği Osmanlı geçmişinden de kurtulmaya çalışmıştır. Ancak son dönemlerde Osmanlı kimliğini ve geçmişini hatırlatan olayların ortaya çıkması ile birlikte Türk toplumu, Osmanlı kimliği ile modern Türk kimliğini bütünleştirme görevi ile karşı karşıya kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yas, Arap Baharı, Geniş Grup kimliği, Osmanlıın Yası

MODERN TURKISH IDENTITY IN THE CONTEXT OF ARAB SPRING AND MOURNING FOR OTTOMAN EMPIRE

Abstract

Civil movements in Middle East and Northern Africa named “Arap Spring” has been monitored carefully by the quiet a few countries. Countries where civil movements arised are lands which were the part of Ottoman Empire. Because of this reason, this uprisings have capacity to remind to Turkish society that they have an Ottoman identity, Ottoman past and experience. After an traumatic event, large groups also mourn for their losses. After the traumas occured at the hand of the enemy, mourning process are complicated. By the foundation of Turkish Republic, Turkish society had started to purify their modern Turkish identity from the elements which remind the Ottoman past. By doing this, they tried to get rid of the humiliation associated with Ottoman past whitin their large group identity. However, by the recent events occuring during the last 3 years, Turkish society has confronted with the task to integrate their two large group identities, Ottoman and modern Turkish identity.

Key Words: Mourning, Arab Spring, Large Group Identity, Mourning for Ottoman Empire

* Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri A.B.D.
Akademik ORTA DOĞU, Cilt 8, Sayı 1, 2013

Giriş

2010 yılı Aralık ayında Tunus'ta başlayan, "Arap Baharı" olarak adlandırılan halk hareketleri, dünyanın birçok ülkesinde ilgiyle takip edilmekle birlikte bu bölgeye hak ettiği ilgiyi gösteren, halkın taleplerini dinlemeye çalışan başlıca ülkelere bir tanesi Türkiye olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzyıllar boyunca egemen olduğu coğrafyada ortaya çıkan halk hareketleri bu ülkelerin yaşadığı değişim sürecinde Türk toplumunun bölge halkları ile geçmişten gelen tarihi ve psikolojik ilişkilerini yeniden hatırlamasına aracı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun bakiyesi, bir açıdan devamı olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, ulus devletler öncesi hakim olduğu coğrafyada gerçekleşen hareketlerden psikolojik anlamda özellikle de geniş grup kimliği bağlamında etkilenmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte, yeni bir Türk kimliği de gelişmeye başlamıştır. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve halifeliğin kaldırılması, Türk toplumunun farklı gruplarında kendine özgün yanıtlarla görünüm buldu. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde ortaya çıkan ayaklanmalar ve iç karışıklıkların niteliği bu kimlik krizini yansıtmaktadır.¹ Cumhuriyetin ilanından sonra yeni reformlar ile Türk kimliği yeniden gözden geçirilmiştir. Geçmiş Osmanlı kimliği ve Osmanlı unsurlarından arındırılmış yeni, laik, modern bir Türk kimliği geliştirilmeye başlanmıştır.² Bu arındırma çabaları aslında geniş grupların kimliklerini yeniden tanımlamaya başladıkları dönemlerde ortaya koydukları sosyo-politik bir davranıştır. Stres ve kriz döneminden sonra geniş gruplar yeniden kendilerini tanımlama ihtiyacı hissederler. Buna paralel olarak geniş grup kimliğini tehdit olarak algıladıkları "kötü" unsurlardan arındırma çabası ön plana çıkar. Son yüz yıldır yaşanan ve bu savaşlardan bitkin düşmüş, aşağılanmış Türk toplumu, kendisine zaferler veren ve kendilik değerini arttıran Mustafa Kemal Atatürk'ün kendilerine sunduğu bu yeni kimliği benimseyerek, İmparatorluğun yıkılmasına yol açan acıları ve bir İmparatorluğa sahip olduğu gerçeğini unutmayı tercih etti. Volkan bu durumun Türk toplumunun Osmanlı'nın yasını tutmasını engellediğini belirtmiştir.³ Başka bir deyişle; yıkılmış bir İmparatorluğun ardından Anadolu'ya sıkışan Müslümanlar beraberlerinde tarihsel belleklerini, savaşların

¹ Berdal Aral, "Turkey's Insecure Identity from the Perspective of Nationalism", *Mediterranean Quarterly*, Winter 1997, s. 80.

² Feroz Ahmad, *From Empire to Republic: Essays on the Late Ottoman Empire and Modern Turkey Volume Two*, İstanbul, Bilgi University Press, 2008; Norman Itzkowitz, Vamik D. Volkan, *The Immortal Atatürk: A Psychobiography*, Chicago, The University of Chicago Press, 1984, ss. 410-420; Vamik D. Volkan, *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*, New York, Farrar, Straus & Giroux 1997, s.137.

³ Volkan, *Bloodlines...*, : s.135 ; Vamik D. Volkan, Nuriye Atabey, *Osmanlı'nın Yasından Atatürk'ün Türkiye'sine*, Ankara, Kripto, 2010, s. 42-43.

getirdiği yıkımları ve yas duygusunu da taşımıştır.⁴ Tür ve Altunışık da bu bağlamda Balkan Savaşı, göçler, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi travmatik anıların kolektif bellekte yaşatıldığını bu olayların acı hatirasının Türk Dış Politikası yapımında da etkili olduğunu belirtmektedirler.⁵

Bu nedenle Türk toplumunun yasını yaşayamadığı geçmiş Osmanlı kimliğini tekrar gözden geçirmesini ve bu süreçlerden ruhsal olarak nasıl etkilendiğini anlayabilmek için; gerek bireysel, gerekse de toplumsal yas süreçlerinin psikolojik özelliklerinin ortaya konması gerekmektedir. Çünkü yas süreci pratik bir sonla tamamlandığı gibi, hiç tamamlanmadığında ya da hastalıklı bir hale geldiğinde de kuşaklar boyunca bireysel ve toplumsal yaşamdaki etkisini sürdürmektedir.

Bu çalışmada Arap halk hareketlerinin Türk toplumundaki Osmanlı kimliği ile ilişkili yas sürecini ve geçmiş travmatik yaşantıların zihinsel temsillerini tekrar canlandırabileceği ileri sürülmektedir. Bu savın gözden geçirilmesi için, bireysel ve toplumsal yas süreçlerinin özellikleri ve bu süreçler tamamlanmadığında gündelik yaşamda ve uluslararası alanda nasıl görünüm bulduğuna yönelik gözlemlerden oluşan araştırmalar incelenmiştir. Bu hipotez çerçevesinde psikolojik bir bakış açısından bir takım dış politika önerilerinde bulunulmuştur.

Yitimin Ardından Başlayan Süreç: Yas Tutma İşi

Psikolojik açıdan önemli bir insanın ya da nesnenin kaybı elem ve yas sürecini başlatır.⁶ Freud bu süreci yitimin ardından tamamlanması gereken bir ‘iş’ olarak tanımlamaktadır. Yas, kişinin kendisi için önemli olan bir insanın ya da bir “şey”in kaybı sonucu yaşanan içsel bir durumdur. Erişkinler kaybettikleri kişilerin zihinsel imajını kendi zihinlerinde hayali olarak canlandırabilme yeteneğine sahip oldukları için, kaybettikleri önemli nesnelere olan ilişkilerini yas süreci boyunca gözden geçirmeye başlarlar. Bu nedenle yas sürecinin yetişkinler için hiç bir zaman bitmeyeceğini söyleyebiliriz. Kişi yitirdiği nesnenin zihinsel temsili ile olan uğraşını azalttığında, zihinsel temsilin etkisi soğumaya başladığında kişi yas sürecini pratik bir sona dönüştürebilir.⁷ *Tahka* bunu *geleceksizlik* olarak tarif etmiştir.⁸ Yani yitirilen nesne artık kişinin arzu ve isteklerine cevap veremez, gelecekte de kişinin günlük yaşamına etkisi olamayacaktır. Bu anlamda yitirilen nesnenin

⁴ Volkan, Atabey, Osmanlı'nın ..., s.136; Abdülkadir Çevik, *Politik Psikoloji*, 4.baskı, Ankara, Dost, 2009, s.123.

⁵ Melia Benli Altunışık, Özlem Tür, *Turkey: Challenges of Continuity and Change*, Routledge Curzon, London, 2005.

⁶ Bowlby, 1961, “Process of mourning”, *International Journal of Psychoanalysis*, 42: ss.317-340; Sigmund Freud, *Mourning and Melancholia*, Standard Edition, 1917, 14: 237-258.

⁷ Simon, Shimson, Rubin, “Mourning Distinct From Melancholia: The Resolution of bereavement”, *British Journal of Medical Psychology*, No 57, 1984, ss.339-345.

⁸ Bkz. Veikko Tahka, “Dealing with object loss”, *Scandinavian Psychoanalytic Review*, 7, 1984, ss.13-33.

“geleceksiz” hale getirilmesi yasın sağlıklı ve normal olarak tamamlanmasının anahtarlarından biri olarak görünmektedir. İnsanın yas yaşaması için ille de sevdiği bir kişinin ölmesi gerekmez. Yas, hayat devam ettikçe hayatın bir çok alanında sağlıklı ya da sağlıklı olarak yaşanabilir. Hayatın kazanım ve kayıplardan oluştuğunu düşünürsek, her kaybın, insanda belli derecelerde bir yas sürecini tetikleyebileceğinden bahsedebiliriz. *Wolfenstein*⁹ yas süreci ve ergenlik dönemi arasındaki paralellığe dikkat çekerek, yasın sadece sevilen bir kişinin kaybindan ya da bir insanın ölümünden sonra yaşanan bir süreç olmadığını belirtmiştir. Ergenlik döneminde kişi, anne ve baba ile kurduğu eski özdeşimleri ve zihnindeki kendilik ve nesne tasarımlarını inceler ve yeni kurduğu nesne ve kendilik tasarımları ve yeni özdeşimlerle entegre ederek yeni kazanımlar sağlar. Buna paralel olarak yas süreci de sağlıklı olarak yaşandığında, kişi bu kayıptan yeni kazanımlarla daha olgun bir biçimde çıkmayı başarabilecektir. Bundan dolayı yas süreci bir anlamda, bireylerin kişisel kimliklerini zenginleştirdikleri, kimlik bütünlüklerini tamamladıkları bir fırsat olarak da görülebilir. Bu nedenle tamamlanmayan ya da ertelenen yas sonucunda, kişilerin yeni yaşamlarına yönelik uyumlarında sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Kişiler sadece kendileri için önemli olan insanların değil aynı zamanda ülkelerinin, topraklarının, eşyalarının, yaşam koşullarının da değişmesinden ya da kaybindan sonra da bir yas sürecine girebilmektedirler. Bazı kişiler bu süreci pratik bir sonla bitirerek yas sürecini tamamlayıp yeni hayatlarına uyum sağlayabilmektedirler. Bazıları ise, kayıplarının kendilerinde yarattığı olumsuz duygulardan, kurtulmamakta, yeni koşullara uygun yeni bir kimlik geliştirerek, yeni hayatlarına adapte olmakta zorlanabilmektedirler. Bu durum soykırım mağdurlarında veya şiddetli travma yaşamış kişilerde görülmektedir.¹⁰

Yas süreci boyunca kişinin tamamlaması gereken önemli ödevlerden birisi de “özdeşimdir”.¹¹ Bu süreç boyunca zihinsel temsillerle uğraşan kişi, yitirilen kişilerin zihinsel temsillerinin belli seçilmiş özellikleri ile özdeşim (içselleştirir) kurar.¹² Bu özdeşim yitirilen kişinin belli seçilmiş fonksiyonları olabileceği gibi, fiziksel imajı da olabilmektedir. Özdeşim, yitirilen şeyin belirli, seçilmiş, kişi için faydalı olabilecek, kişisel kimliğini zenginleştirici özellikleri ile olduğu zaman, yas süreci pratik bir sonla tamamlanabilmektedir.

⁹ Martha Wolfenstein, “Loss, Rage and Repetition”, *Psychoanalytic Study of the Child*, No. 24, 1969, ss. 432-460.

¹⁰ A.Sagi- Schwarz, N.Korenkie, T. Joels, “Failed Mourning in the Adult Attachment Interview: the case of Holocaust child survivors”, *Attachment & Human Development*, Vol 5, No 4, 2003, ss. 398-408.

¹¹ Sigmund Freud, *Mourning and Melancholia*, 1917, ss. 237-258; E. Linderman, “Symptomatology and Management of Acute Grief”, *American Journal of Psychology*, No 101, ss. 141-148.

¹² G. Krupp, “Identification as a Defense Against Anxiety in Coping With Loss”, *International Journal of Psychoanalysis*, Vol 61, No 6, 1965, ss. 303-314.

Bunun yanında yitirilen şeyin hem iyi hem kötü yönleri ile toptan bir özdeşim yapıldığı zaman ise, kişi içsel olarak içindeki kötü ve iyi tasarımıyla mücadele ederek enerjisini bu yönde harcamakta, dış dünyanın sorunları ile baş edebilecek enerjiyi yitirebilmekte ve depresyon sürecine girebilmektedir.

Yas sürecinin sağlıklı bir şekilde tamamlanmasını etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Yitimin niteliği ve yas tutan kişinin biyopsikososyal özellikleri de yas sürecini etkileyebilmektedir. İntihar, cinayet gibi ani ve beklenmedik ölümler, yas tutan kişinin yas tutabilme kapasitesindeki yeterlilik/yetersizlik de yas sürecini etkileyebilmektedir. Benzer şekilde savaşlar gibi bir geniş grubun başka bir geniş grup tarafından travmaya uğratıldığı ve mağdur edildiği durumlarda da yas süreci bütün bir toplum için sekteye uğrayabilmektedir.

Bireysel Yastan, Toplumsal Yas Süreçlerine

Büyük gruplar da bireyler gibi, bütün toplumu ilgilendiren bir travmadan ya da kayıptan - hatta kayıp tehdidinden - sonra ortak bir yas sürecine girebilir.¹³ Kayıplar doğal afetlerden savaşlara kadar uzanan geniş bir yelpazede görünüm bulabilir. Özellikle bir düşman tarafından travmaya uğratılmış ve mağdur edilmiş toplumların bireylerinde yaşadıkları travma ve bunun zihinsel temsili ile ilişkili ortak ve paylaşılmış duygular oluşur. Geniş grubun üyelerinde, bu travmayı hatırlatan durumlara yönelik olarak yine ortak ve paylaşılmış tepkiler görülür. Volkan, geniş gruba ait, geçmişte atalarının mağduriyet yaşadığı, ortak ve paylaşılmış bir zihinsel temsili ve bununla ilişkili duygusal bileşeni bulunan bu travmaları *seçilmiş travma* olarak adlandırmıştır.¹⁴ Özellikle de bir başka toplum tarafından yaşatılan travmalarda, travma yaşamış toplumun bireylerinde yoğun bir aşağılanmışlık, mağduriyet, hissedilen öfkenin etkisizliği ve gelecekleri üzerinde tasarruf sahibi olmama ile ilgili çaresizlik duyguları yaşanır. Bu kişiler o anki yaşamlarında bu çaresizlik, değersizlik ve aşağılanmışlık duygularının üstesinden gelmeye çalışırlar. Başka bir geniş grup elinde çıkma travmalarda genellikle bu olumsuz duygular katlanamaz düzeyde olduğu için, genellikle aşağılanmayı yaşamış ilk nesil yas süreçlerini tamamlayamaz. Bu nedenle de yasin çözümü için gereken psikolojik ödevleri bilerek ya da bilmeyerek ve daha çok da farkında olmadan bir sonraki kuşağa aktarırlar. Bu durum

¹³ Vamik D. Volkan, Traumatized Societies and Psychological Care: Expanding Concept of Preventive Medicine, *Mind and Human Interaction*, Vol 11, 2000, ss. 177-194; Kai Erikson, "Loss Community at Buffalo Creek", *American Journal of Psychiatry*, No 133, 1976, ss. 195-199; Robert J. Lifton, Death in Life, *Survivors in Hiroshima*, New York, Random House, 1968; bkz. Rafael Moses, "An Israeli Psychoanalyst Looks Back in 1983", *Psychoanalytic Reflection on Holocaust*, Selected Essays, S.A. Lyel and P. Marcus (Eds.), New York, KTAV Publishing, 1984, ss. 52-69.

¹⁴ Bkz. Vamik D. Volkan, "On Chosen Trauma", *Mind and Human Interaction*, Vol 3, No 13, 1991, ss. 3-19.

“kuşaklar arası aktarım” olarak adlandırılmaktadır.¹⁵ Böylece travma yaşamış ve mağdur edilmiş o toplumun üyelerinde kuşaktan kuşağa aktarılan psikolojik bir gen oluşur ve bu gen zamanla kişisel kimliğin bir parçası haline gelir.

Özellikle başka bir toplum tarafından travmaya maruz bırakılmış toplumların bireylerinde, normal bireysel yas tepkilerinden farklı olarak, kendisini o topluma ait hisseden bütün bireylerde – belli bir ölçüde kişiden kişiye değişse bile - ortak olarak mağdurluk , çaresizlik, aşağılanma gibi duygular yaşanır. Bu duyguların üstesinden gelmek için de çeşitli zihinsel savunma düzenekleri geliştirebilirler. Kendisini aşağılamış, mağdur etmiş topluma karşı bir öç duygusu, rövanş hissi ve bu arzularında kendinde hak görme, kendi geleceği üzerinde tam bir kontrol hissi sağlama ile ilgili takıntılı tutumlar ve buna bağlı olarak tekrar mağduriyet yaşamamak için (*bir daha asla algısı*) dış dünyadan gelen olası tehlikelere karşı aşırı bir hassasiyet geliştirebilirler.¹⁶ Örneğin İsrail Devleti Yahudi soykırımı sonrası ve ardından gelen Arap-İsrail Savaşı ‘bir daha asla’ algısını desteklemektedir.¹⁷ Bazı toplumlar da geçmişteki kayıplarını tekrar elde etmek için, bazı politik ideolojiler üretebilirler. Bu ideolojiler sayesinde geçmiş kayıpları üzerinde kontrol hissi sağlamaya çalışarak, kaybedilenleri bir anlamda yeniden diriltmeye çalışırlar. Böylece geçmişte yaşanan aşağılanmışlık, çaresizlik ve gelecek üzerinde kontrolün tamamen yitirilmesi ile ilgili acı verici duygularla yüzleşmek zorunda kalmazlar. Toplumların yaşadıkları travma sonrası yaşanan mağduriyet ve aşağılanma gibi acı verici, tahammül etmesi zor duyguların üstesinden gelmek için kullandıkları bu yöntemler, normalde toplumun yaşaması gereken yas sürecini ertelemekte ve aynı zamanda bu yöntemlerle, travma ile ilgili acı verici yaşantılar kuşaktan kuşağa aktarılarak, gelecek kuşakların zihninde canlı olarak tutulabilmektedir.¹⁸ Travmayı yaşamış kuşakların, travmanın etkilerini ve bunlarla baş etme yöntemleri ile ilgili geliştirdikleri tutumlar daha sonra sonraki kuşakların bireysel kimliklerinin bir parçası haline de gelebilmektedirler. Bu şekilde tarihsel düşmanlıklar, öç alma ile ilgili takıntılı uğraşlar, daralmış ideolojik repertuarlar, toplumların kimliğinin bir parçası haline gelebilmekte ve dünyayı algılayışlarını etkileyebilmektedir.

¹⁵ Vamik D. Volkan, Gabriel Ast, William F. Greer. The Third Reich in the Unconscious. Transgenerational Transmission and Its Consequences. “Beyond PTSD: From trauma to Transgenerational Transmission”. Vamik D. Volkan, Gabriel Ast, William F. Greer (Eds). Brunner-Routledge.2002 ss 9-19 New York.

¹⁶ Joseph V. Montville, “The psychological roots of ethnic and sectarian terrorism”, V.D. Volkan, D.A.Julius, J.V. Montville (Eds.), *The Psychodynamics of International Relationships Vol. I* içinde, pp. 163-180, Lexington, Mass., Lexington Books, 1990, ss. 169-171.

¹⁷ Bkz. Rafael Moses, “Unconscious defense mechanisms and social mechanisms”, John Bunzl, Benjamin Beit-Hallahmi (Ed.), *Psychoanalysis, Identity and Ideology: Critical Essays on the Israel/Palestine Case* içinde, Mass., Kluwer Academic, 2002, ss.85-106.

¹⁸ Volkan, “On Chosen Traumas...”, ss. 3-19.

Başka bir büyük grubun elinden çıkan travmalar sonrası, travma yaşayan grubun üyelerinde aşağılanma, çaresizlik ve gelecek üzerinde kontrol hissini kaybı, edilgenlik hisleri oluşur. Mağdur edilmiş bu grup bu çaresizliği ve edilgenliği tersine çevirmeye çalışır ve gelecekte kendi kaderinin kontrolünü kendi elinde tutmayla ilgili katı tutumlar geliştirebilir. Özellikle travma sonrası yas tutma süreci karmaşıklaşan ve yas tutamayan büyük gruplarda bu davranış şekli görülebilir. Buna örnek olarak yaşanan soykırımın acı verici duygularından kurtulamayan İsrail Devleti'nin gelecekteki üzerindeki kontrolü kaybetme korkusu nedeniyle, çevrelerinde var olan her olası tehditi gerçek tehdit olarak algılayıp, bu duruma karşı abartılı tepkiler vermesini gösterebiliriz. Böyle bir durumda “*bir daha asla*” algısı etkin hale gelerek, İsrail’ in reel politikalarını belirlemektedir.¹⁹

ARAP BAHARI İLE TEKRAR CANLANAN OSMANLININ YASI VE TÜRK GRUP KİMLİĞİNE OLAN ETKİSİ

Türk Geniş Grup “Kimlikleri”

Balkan, Kafkas ve 1. Dünya savaşı sonrası hızlı toprak kayıpları ile başlayan Osmanlı İmparatorluğunun yıkım süreci ile birlikte bu coğrafyalardaki birçok Türk ve Müslüman ciddi anlamda mağduriyetler yaşamışlardır. Kendi yurtlarından göç etmek zorunda kalmışlar, evlerini yakınlarını değer verdikleri, kendileri için önemli olan nesnelere kaybetmişlerdi. Bu anlamda ciddi bir mağduriyet yaşamışlardır.²⁰ Osmanlı’dan bağımsızlığını ilan eden devletlerin ortaya çıkması ile birlikte, Osmanlı aydınlarında da devleti tekrar kurtarmak adına yeni ideolojiler ortaya çıkmaya başlamış bunun yanında Osmanlı geniş grup kimliğinin sarsılması ile de birlikte *biz kimiz* sorusu ortaya çıkmıştı.²¹ Bu durum, Türk’ ün ne olduğu ne olmadığı ile ilgili uğraşları da beraberinde getirmiştir. Türklerin yaşadığı büyük kayıplar sonrası, Mustafa Kemal Atatürk gibi karizmatik bir liderin ortaya çıkması ile birlikte, Türk toplumu özgüvenini tekrar kazanarak psikanalitik bir dille ifade edilmek gerekirse ‘acı çeken anavatanı’ acılarından kurtarmıştır.²² Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte yeni bir Türk kimliği yapılandırılmaya başlandı.

¹⁹ Montville, “The Psychological Roots of...”, s.170.

²⁰ Baskın Oran, “TDP’nin Temel İlkeleri”, Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Cilt 1*, İstanbul, İletişim, 2012, ss. 46-53; Henri J. Barkey, “Turkey and the great powers”, Celia Kerslake, Kerem Öktem, Philip Robins (Eds.), *Turkey’s Engagement With Modernity*, 2010, ss.239-257.

²¹ Volkan & Atabey, Osmanlı’nın Yasından..., s.43.

²² Volkan & Itzkowitz, *The Immortal...*, s.132; Richard A. Koenigsberg, *The Psychoanalysis of Racism, Revolution and Nationalism*, New York, The Library of Social Science, 1977, ss.1-3; Vamik D. Volkan, Salman Akhtar, Robert Dorn, John Kafka, Otto Kernberg, Peter Olsson, Rita Rogers, Stephen Shephard, “Leaders and Decision Making”, *Mind and Human Interaction*, Vol 9, No. 3, 1998, ss. 156-157.

Bazı araştırmacılar, Türk modernizasyonunun ve ulus inşasının doğal bir sürecin sonucundan çok, bir proje niteliği taşıdığını ve yukarıdan aşağıya olan siyasi uygulamaların ürünü olduğunu belirtmektedir.²³ Bu anlamda yeni Türk kimliğini Osmanlı öncesi Türk devletleri, İslam öncesi Türk devletleri, Orta Asya'da kurulan Türk devletleri, Hititler, Sümerler gibi devletlerin mitolojik tarihleri şekillendirmeye başladı.²⁴ Bu yeni kimlik oluşturulurken, Osmanlı geçmişi ve Osmanlı dönemine ait kimliğin unsurları dışlanmıştı.²⁵ Böylece yeni Türk kimliği yüceltilerek, Osmanlı döneminde yaşanan kayıplar unutulmaya ve inkar edilmeye başlandı. Başka bir deyişle Türk toplumunun Osmanlı İmparatorluğu'nun yasını tutma süreci ertelendi. Osmanlı kimliği yeni Türk kimliği için kara bir leke, aşağılanmışlık, yenilgi ve gerileme anlamı taşımaktaydı. Türk kimliği ile ilgili yapılan araştırmalar, yeni kimliğin – modern, laik ve Batılı Türk kimliği - benimsenmesi için uygulanan politikaların, Türk toplumunda farklı duygusal tepkilerin oluşmasına, yeni siyasi, dini ve hatta etnik kimlik sorunlarının gelişimine kapı açtığını işaret etmektedir.²⁶ Örneğin, Cumhuriyet'in ilanından sonra ve artan politik baskıların neticesinde kendisini psikolojik anlamda “yenilmiş” olarak kabul eden gruplar yeni Cumhuriyeti, İmparatorluğu yıkan dış güçlerle özdeş olarak algılamaya eğilimli hale gelmişti.²⁷ Bu nedenle de günümüze kadar Türk kimliğinin ne anlama geldiği, nasıl algılandığı ya da nasıl içselleştirildiği ile ilgili toplumun tüm kesimlerinde ortak bir algı ve görüş oluşmamıştır.

²³ Ayşe Kadioğlu, “The process of Enlightenment in the West became a Project in the context of Turkish modernization”, “Republican Epistemology and Islamic Discourses in Turkey in the 1990s”, *The Muslim World*, Vol. LXXXVIII, No.1, 1998, s.6.; Yılmaz Çolak, “Ottomanism vs Kemalizm: Collective Memory and Cultural Pluralism in 1990s Turkey”, *Middle Eastern Studies*, 42: 4, 2006, ss. 587-602; E. Fuat Keyman (Der.), *Türkiye'nin Yeniden İnşası: Modernleşme, Demokratikleşme ve Kimlik*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013; Cumhuriyet modernleşmesi Jön Türkler'in devamı olarak da görülmektedir bkz. Erik Jan Zürcher, “The Otoman Legacy of the Turkish Republic: An Attempt at a new Periodization”, *Die Welt des Islams*, No.32, 1992, ss. 237-253

²⁴ Yılmaz Çolak, “History-Writing, State and Culture Production in Turkey in the 1930's”, L. Pinnell (Ed.), *Interruptions: Essays in the Poetics/Politics of Space*, Gazi Magusa, TRNC, Eastern Mediterranean University Press, 2003, ss. 117-145; Kemal H. Karpat, “Historical Continuity and Identity Change or How to be Modern Muslim, otoman and Turk”, Kemal H. Karpat (Ed.), *Otoman Past and Today's Turkey*, Leiden, Brill, 2000, s. 6.

²⁵ E. Aydın, “The Peculiarities of Turkish Revolutionary Ideology in the 1930s: The Ülkü Version of Kemalizm, 1933-1936”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 40, No. 5, 2004, ss. 55-82; bkz. Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, İstanbul, Timaş, 2011.

²⁶ Tanıl Bora, “Dreams of the Turkish Right”, *Mediterranean 10*, Winter 1997-1998, pp. 296-297; E. Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 194. 1997; M. Naci Bostancı, *Cumhuriyetimiz*, Ankara, Vadi, ss. 53-64.

²⁷ Abdülkadir Çevik, Alper Ersaydı, “Osmanlı'dan Günümüze Değişen Türk Kimliği ve Günümüze Yansımaları”, *Türk Yurdu Dergisi*, Cilt 31, Sayı 238, 2011, ss.70-76

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, laik Türk kimliği ile muhafazakar ve Osmanlı geçmişini öne çıkaran Türk kimliğini benimseyenler arasındaki siyasi çatışmalar günümüze kadar devam etmiştir.²⁸ Geniş grup dinamikleri açısından baktığımızda da, bir grubun Osmanlıya ait unsurları temel “öteki” olarak seçtiği, diğer grubun ise Osmanlı nostaljisini tekrar canlandığı ve Osmanlı kimliğine ait unsurları ön plana çıkardığı görülmektedir. Bu iki grup kimliğinin oluşum sürecini psikolojik bir bakış açısıyla incelendiğinde, laik Türk kimliği ile “Osmanlı” Türk geniş grup kimliğinin gelişiminin temelinde Osmanlı’nın tutulamayan yasının yattığını görebilmek mümkündür.

İmparatorluğun yıkılması bazı gruplar için *seçilmiş travma* haline gelmiş, bu nedenle İmparatorluğun yası tam anlamıyla tutulamamış ve toplumun bu kesimi Osmanlı kimliğine sıkı sıkıya sarılarak Osmanlı nostaljisini sürekli olarak canlı tutmuştur.²⁹ Toplumun başka kesimleri ise diğer bir baş etme yöntemini kullanmış, geçmişin acılarından ve aşağılanmışlığından kurtulmak için bu dönemi hiç yaşamamış gibi davranmış ve bu dönemle ilgili tarihine sünger çekmiştir.³⁰ Bu anlamda Türkiye’deki siyasi grupların kendilerini farklı geniş grup kimlikleri üzerinden tanımladıkları söylenebilir. Bununla birlikte Türk toplumunun İmparatorluklarının yıkılması ile ilişkili gerçeklikle baş etme çabalarındaki farklı yöntemler, kuşaktan kuşağa aktararak günümüz siyasi kamplaşmalarının ve geniş gruplarının temel kimlik belirteçleri haline gelmiştir. Örneğin, İmparatorluğun yıkılmasının getirdiği aşağılanma duyguları ile baş etmek için İmparatorluk kimliğine ve nostaljisine sıkıca yapışma yolunu kullanan gruplar, bu baş etme yolunu kuşaktan kuşağa aktararak geniş grup kimliği belirleyicisi haline getirmişlerdir. Bu durum laik Batılı Türk geniş grup kimliğinin belirleyicileri için de geçerlidir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışına verilen farklı tepkiler ve aşağılanmayla farklı baş etme yöntemlerinin, en azından temel iki farklı Türk kimliği, başka bir deyişle iki farklı Türk geniş grup kimliği ortaya çıkardığını

²⁸ Meliha Benli Altunışık, “The Turkish Model and Democratization in the Middle East”, *Arab Studies Quarterly*, Vol. 27, No. ½, 2005, s. 46; Bora, “Dreams of the...”, pp. 296-297; M. Hakan Yavuz, “Turkish Identity and Foreign Policy in Flux: The Rise of Neo-Ottomanism”, *Critique*, Vol 89, 1998, s. 196. Osmanlı ve modern Türk kimliği arasındaki çatışmanın ne derece gerçekçi olduğunu göstermek açısından İsmet İnönü’nün şu konuşması örnek teşkil edebilir: “Türk...inkılabı ecnebi istilası ve Osmanlı nizamına karşı çifte cepheli bir savaş ile başlamıştır. Türk inkılabı Türk milletinin kurtuluş savaşıdır. Ecnebi istilasına karşı vatan müdafaası gibi nispeten sade bir manzara ile başladığı ilk günde bile, inkılap Osmanlı nizamını kendi karşısında bulmuştur. Kurtuluş Savaşı, her hamlesinde muvaffakiyeti, bir ecnebi darbesini reddederken, Osmanlı nizamının temellerinden birini yıkmakla elde etmiştir. Anlaşıyor ki inkılabımız dahili ve milli mahiyeti itibariyle Osmanlı içtima-, heyetinin vakit vakit gösterdiği ıslahat teşebbüslerinin devamı veya tekamülü değildir. Bilakis, Türk inkılabına Osmanlı nizamı amansız bir zıt ve hasım vaziyeti almıştır” (İ. İnönü, “İnkılap Kürsüsünde İsmet Paşa’nın Dersi”, Kaplan ve ark., *Atatürk Devri Fikir Hayatı*, Cilt I, ss. 264-274).

²⁹ Bkz. Çevik, Ersaydı, “Osmanlı’dan Günümüze...”, ss. 70-76

³⁰ Itzkowitz & Volkan, *Atatürk...*, ss. 410-420; Volkan, *Bloodlines...*, s.137.

görebiliriz. Dolayısıyla bu iki Türk geniş grup kimliğinin zaman içerisinde siyasallaşarak birer politik kimlik haline gelmesi, siyasi partilerin de etnik/geniş grup kimliği temsilcileri konumuna sürüklenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu durum, Türk toplumunu oluşturan bireylerin siyasi gruplaşmaya paralel olarak, grup kimliği anlamında kamplaşmasına ve ait oldukları siyasi gruplar arasında keskin psikolojik sınırlar koymalarına neden olmaktadır. Özellikle partiler arasındaki çatışmalarda hakim olan “nefret” dili, askeri darbeler ve siyasi görüşler arasındaki geçmiş şiddetli çatışmalar, ölümler ve idamlar siyasi kimliklerin bireysel kimlik içerisinde daha da sağlamlaşmasında ve birer geniş grup kimliği haline dönüşmesinde büyük bir role sahiptir. Kuzey ve Güney Kore örneği, farklı siyasi gruplar arasındaki çatışmaların hangi boyutlara gelebileceği konusunda güzel bir örnektir. Çünkü aynı etnik kökenden gelseler bile farklı ideolojik gruplar arasındaki çatışmaların yeterli süre devam etmesi ve bu çatışmaları iki grubun birbirini aşağılaması ile sonuçlanması, bu grupların birbirlerini iki farklı düşman etnik grupmuş gibi görmelerine neden olmaktadır.³¹ Birbirini öteki olarak tanımlayan geniş gruplar da, psikolojik anlamda öteki olarak gördükleri geniş grup kimliğinden kendisini ayırmak, farklı görmek ihtiyacı hissederler. Öteki olarak algılanan grupla var olan benzerliklere tahammül edemez ve en aza indirmeye çalışırlar.³² Türk kimliğinin farklı algılanmasının altında yatan psikolojik etkenler ve bu algı paralelinde oluşmuş farklı grup kimlikleri, günümüz Türkiye’inde hali hazırda sürmekte olan siyasi kamplaşmaların nedeni olarak öne çıkması açısından özel bir dikkati hak etmektedir. Her ne kadar siyasi söylemler ülke politikalarının eleştirisi paralelinde gelişse de, bu görüşlerin temelinde siyasi partilerin kendilerini ait hissettikleri Türk geniş grup kimliğinin büyük rolü bulunmaktadır. Genel anlamda her siyasi partinin farklı Türk geniş grup kimliği algısı dirençli siyasi çatışmaların ve çözülemeyen uzlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Liderler ve Nostalji

Patolojik ya da uzamış yas durumlarının özelliklerinden birisi de, travmatize toplumun geçmiş kayıplarını hatırlatan durumlar aracılığı ile onlarla bağ kurmaya çalışma davranışıdır. Daha önce de değinildiği gibi, bağlantı nesnelere bu işlevi görmektedir. O halde mağdur toplumlar ya da bireylerin kayıplarını tekrar elde etme, mağduriyetlerini tersine çevirme ile bağlantılı söylem ve sembollere yönelik yoğun bir ilgisinin ve duygusal yatırımının olabileceği söylenebilir. Tamamlanmamış ya da patolojik yas sürecinde olan

³¹ Vamık D. Volkan, *Killing in the Name of Identity. Stories of Bloody Conflicts*, Charlottesville, Pitchstone Publishing, 2006.

³² Freud, S., *Civilization and its discontents*. Standard Edition London: Hogarth Press. 1930. 21: 59-145

bireyler ya da toplumlar geçmişin nostaljisi içine gömülme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar.³³

Liderler de benzer olarak geçmiş yas yaşantısını tekrar canlandırabilir ya da geçmişin tekrar geri geleceğine dair umudu canlı tutabilirler.³⁴ Bu konuda Volkan, Tunus'ta sürgün hayatı yaşayan Filistinlilerin bir kadının kişiliğinde depoladıkları ve oluşturdukları paylaşılmış nostaljilerinden bahsetmektedir.³⁵ Tunus'daki Filistinli sürgünler, geride bıraktıkları ülküleştirilmiş Filistin Vatanı'na tekrar kavuşmayla ilgili umutlarını canlı tutmak için, zihinlerindeki ülküleştirilmiş Filistin Vatanı'nın temsili bir kadının bünyesinde depolamaktaydılar. Bu kadının varlığı onlara kaybettikleri vatanlarına tekrar kavuşacaklarına ilişkin dayanma gücü veriyordu. Ayrıca kaybettikleri vatanlarının güzelliği ve saflığı ile ilgili fantezilerini zihinlerinde yaşatabiliyorlardı. Bu kadın, bütün güzelliği ile Tunus'ta yaşayan Filistinli sürgünler tarafından tanınmakta ve onlar arasında ayrıcalıklı bir konuma sahipti. Aynı zamanda da Yaser Arafat'ın sekreterliği görevini de yapmaktaydı. Kendisine gelen evlenme ve arkadaşlık tekliflerini de reddederek dokunulmaz ve ulaşılmaz olan konumunu koruyordu. Dokunulmazlığı, kusursuzluğu ve kendisine yüklenen anlamla ilgili de belirgin bir farkındalığa sahipti. Bu ulaşılmaz ve dokunulmaz konumuyla, Tunus'taki Filistinliler için o an için ulaşılmaz ve kaybedilmiş olan ülküleştirilmiş Filistin'i temsil ediyor, hem de varlığı ve canlı olmasıyla birlikte ülküleştirilmiş vatanlarının halen var olduğuna ve tekrar geri döneceklerine dair ortak ve paylaşılmış umutları ve fantezileri canlı tutuyordu. Bir anlamda Filistinli sürgünlerin kaybettikleri vatanları ile ilgili nostaljilerini canlandırıyor, vatanlarını kaybetmenin yaratacağı acıyı ve çaresizliği bu sayede yadsıyabiliyorlardı. Volkan, bu kadının Tunus'taki Filistin'li sürgünler için kayıp vatanları ile bağlantıyı sağlayan "yaşayan bağlantı nesnesi" işlevi üstlendiğini belirtmektedir. Benzer olarak, eski günleri hatırlatan şiirler, hikayeler, sanat eserleri, heykeller, efsaneler, ideolojiler de geçmiş kayıplarla bağı sağlayan bağlantı nesnelere olarak işlev görebilmektedirler. A.B.D'deki Vietnam gazileri anıtı da benzer bir işlev taşımaktadır. Örneğin, Sırp Kosova Meydan Savaşı ile ilişkili yas sürecini tekrar canlandırmak, o dönemki geçmiş kayıplarla ve bunlarla ilişkili duygularla bağı tekrar sağlamak için Kosova meydanını gören bir tepeye bir

³³ Salman Akhtar, "Someday..." and "If Only" fantasies: Pathological Optimism and Inordinate Nostalgia as Related Forms of Idealization, *Journal of American Psychoanalytic Association*, 44, ss. 723-253; Susan L. Holak, William J. Havlena, "Feelings, Fantasies and Memories: An Examination of the Emotional Components of Nostalgia", *Journal of Business Research*, Volume 42, Issue 3, 1998, ss. 217-226; David S. Werman, Normal and Pathological Nostalgia, *Journal of the American Psychoanalytic Association*, Vol 25 (2), 1977, ss. 387-398.

³⁴ Vamik D. Volkan, "Bosnia Herzegovina: Ancient Fuel of a Modern Inferno, *Mind and Human Interaction*, 7 (3), 1996, ss. 110-127.

³⁵ Vamik D. Volkan, "Nostalgia as a Linking Phenomenon", *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, Volume 1, Issue 2, 1999, ss. 170-173

heykel inşa etmişlerdi. Bu heykel Sırp'ları geçmiş kayıplarına bağlayan *bağlantı nesnesi* işlevi görmekteydi.³⁶ Benzer şekilde göç edenler de yeni geldikleri ülkelerinde, geçmiş kimlikleri ve geride bıraktıkları kayıpları ile bağlantıyı korumak, onları kaybetmenin acısını yaşamamak için bağlantı nesnelere oluşturabilirler.³⁷ Yeni ülkelerinde, geçmiş ülkelerindeki çevreye benzer bir çevre yaratma girişimi buna örnek olarak verilebilir. Örneğin Berlin'de Türk mahallesi, Londra'da Maraş'lıların kendi mahallesini oluşturma girişimleri benzer örnekler olabilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun görkemini kaybı ile ilişkili yasın tutulmaması bağlamında, Osmanlı'nın görkemli geçmişi ile ilgili nostaljiyi, geçmiş kayıpların tekrar elde edilebileceğine dair umutları Türk toplumunda yeniden canlandıran liderlerin toplum tarafından kabulünün ve benimsenmesinin daha kolay olduğu söylenebilir. Bu liderlerden birisi Kalaycıoğlu'na göre Turgut Özal'dır.³⁸ Özal, Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet dönemi arasında bir kesintisizlikten ve hatta doğrudan bir özdeşimden bahsetmiştir.³⁹ Kendi yaşantısı ve demeçlerinde modern seküler bir kimlikle, Osmanlı geçmişine ait bir kimliğin birbirine tehdit oluşturmadan da beraber yaşanabileceğini, bir lider olarak Türk toplumuna göstermeye çalışmıştır.⁴⁰ Özal döneminde özellikle dış politikaya gelen dinamizm⁴¹ Türk toplumuna da yansımış, özellikle o dönemde yas tutamayan ve depresif özellikler gösteren bir toplum olan Türk toplumu, Özal'ın dinamizmi ve liderlik özellikleriyle de özdeşim kurarak tekrar kendilik değerini yükseltmeye başlamıştır. Özal ayrıca Ataman'a göre Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar bir vizyonu çizerek Osmanlı millet sistemini çağa uydurarak yeniden canlandırmaktaydı.⁴² Bu anlamda Özal hem bir lider olarak Osmanlı nostaljisini canlandırmış, hem de canlanan bu nostalji sonucu tekrar farkındalığı artan Osmanlı kimliğinin modern Cumhuriyet kimliği ile bütünleşebileceğini göstermiştir. Çevik bu durumla ilgili benzer olarak şunları söylemektedir:

“Özal toplumda atılğan, cesur, gözünü budaktan esirgemeyen, çabuk, iş bitirici, tuttuğunu koparan ve çok zeki bir insan olarak algılanmıştır. Bu

³⁶ Bkz. Vamık D. Volkan, “Mourning and Monuments: What some monuments tell us about mourning and forgiveness”, Elazar Barkan, Alexander Karn, *Taking Wrongs Seriously: Apologies and Reconciliation* içinde, Stanford, Stanford University Press, 2006, ss. 115-131.

³⁷ Bkz. Gail Holst-Warhaft, *The Cue for Passion: Grief and Its Political Uses*, Mass., Harvard Presidents and Fellows, 2000.

³⁸ Ersin Kalaycıoğlu, “The Motherland Party: The challenges of institutionalization in a charismatic leader party”, *Turkish Studies*, Vol 3, No. 1, 2002. ss. 41-61

³⁹ Bkz. Şaban Çalış, *Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler Neo Osmanlıcılık, Özal ve Balkanlar*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2001; Muhittin Ataman, “Özal Leadership and Restructuring of Turkish Ethnic Policy in the 1980's”, *Middle Eastern Societies*, 38:4, 2002, ss. 123-142.

⁴⁰ Yavuz, “Turkish Identity...”, ss. 19-41.

⁴¹ Ataman, “Özal leadership...”, ss. 123-142.

⁴² *Ibid*, ss. 128, 133.

özellikleriyle Türkiye’de kendini çağ atlatan bir kişi olarak görmüş ve takipçileri tarafından bu şekilde görülüp desteklenmiştir. Özellikle onun çabukluğu, demokratik bir sabır göstermekte güçlüğü olan bazı toplum kesimlerinin onu çok özleyeceğini söyleyebiliriz. Çünkü Özal onların yansıtılmalı özdeşimlerini doyuran bir liderdi. Tüm bu özellikler Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkımıyla Türk toplumun üzerine yerleşen çekingencilik, korku, güvensizlik ve ataletin toplumun üzerinden kalkmasına ve toplumun güveninin yeniden kazanılmasına hız vermiştir. İmparatorluğun çöküşünün yarattığı bu durum aslında depresyon belirtisiydi. Bu depresyonun ortadan kalkmasında Özal’ın önemli bir işlevi olmuştur... Özal dinine bağlı hatta dini gerekleri (hacca gitmek dahil) fiilen yerine getirirken laik ve çağdaş bir çizgiyi de temsil ediyordu. Bu yanıyla da toplumun genelinde onların duygularının da temsilcisi idi.”⁴³

Özal toplumun arzularını, isteklerini temsil eden ve bünyesinde bu istek ve arzuları taşıyabilen, toplumun psikolojik beklentilerini karşılayabilen bir lider olarak Atatürk’ten sonra toplumun değer verdiği, benimsediği ve psikolojik anlamda iz bırakan bir liderdi. - Özal’ın bu özelliklerinin Atatürk’ün ölümünün kabulünü sağladığı ve böylece yasını tutabildiğini belirtmektedir. Bunun yanında lider takipçi psikolojisinin bir özelliği olarak Özal’ın benimsediği geniş grup kimliğinin de toplumun genelinde de kabul gördüğünü söylemek mümkündür.⁴⁴

Çalış⁴⁵ Özal döneminde gelişen jeopolitik olayların da Türk toplumunun Osmanlı geçmişini hatırlamasına katkı sağladığını belirtmektedir. Bulgaristan’da Türklere ve Müslümanlara yönelik uygulanan baskı ve şiddet politikası, Sırbistan’daki Miloseviç rejiminin Boşnaklara ve diğer Müslüman gruplara yönelik nefret söylemleri, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla ortaya çıkan Müslüman ve Türki Cumhuriyetler bunlarla birlikte Özal’ın Balkanları ve Orta-Asya Türk Cumhuriyetlerini sık sık seyahat etmesi bir hatırlama işlevi görmüştür. Çalış’a göre iyi gömülmemiş ve defnedilmemiş (yası tutulmamış) bir Osmanlı günümüze kadar bir “hayalet” ve “hortlak” olarak varlığını sürdürmüştür.⁴⁶

⁴³ Bkz. Abdülkadir Çevik, Birsen Ceyhun, Toplumsa Yas: Karizmatik Bir Liderin Ölümü ile Ortaya Çıkan Psikopolitik Süreçler, Başbakanlık Politik Psikoloji Yayınları Raporu, 1992.

⁴⁴ Çevik, Ceyhun, a.g.e

⁴⁵ Çalış, Hayaletbilimi..., s.74.

⁴⁶ Çalış Cumhuriyet sonrası dönemde toplumda ortaya çıkan psikolojik özellikleri şu şekilde tarif etmektedir: “Hem eski konularını kaybedenler için ve hem de değişimden yeterince pay alamayıp huzursuz ve mutsuz olanlar için Osmanlı muhayyel bir aidiyet formu, reel kimliklere el altından bir alternatif ve en nihayetinde bir sığınak olacaktır; hem de hataları yok edilmiş, idealleştirilip, mistifikasyona tabi tutulmuş bir biçimde. Osmanlı’nın ölümüne gerektiği gibi yas tutamayanlar ve dışlanmışlar, sınırın ötesinde kalanlarla birlikte melankolik bir bağla karşımıza çıkmış, dinsel motiflerle de örülü derin bir kayıp duygusu kimliklerinin ebedi bir hüzne

Özal’la birlikte başlayan Osmanlı nostaljisinin canlanması ve bunun paralelinde Osmanlının yasını yaşayabilme süreci, Özal öldükten sonra farklı siyasi çatışmalar nedeniyle tekrar sekteye uğramıştır. Özal gibi yine Osmanlı geçmişine ve Türk kimliğinin İslami özelliklerine sahip çıkan, bunun yanında laik Cumhuriyet kimliğini entegre etmekte Özal’a göre başarısız olan Refah Partisi ve Milli Görüş hareketinin Türkiye’de etkinliğini arttırması, buna karşı olarak da laik Cumhuriyet kimliği daha ön planda olan ordu ve diğer siyasi partilerin birbirleri arasına psikolojik sınırlar koyması ve bunun da Türk toplumuna yansımaları, ardından gelen 28 Şubat süreci tekrar Osmanlı devletinin yıkılmasının ardından ortaya çıkan yas tepkilerine benzer tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Psikolojik bir dille ifade etmek gerekirse, Türk toplumunun yas süreci tekrar engellenmiştir. Bir grup laik cumhuriyet kimliğini daha fazla ön plana çıkarıp İslami kimliği kendisine tehdit olarak görüyor, diğer grup ise laik ve Cumhuriyet kimliğine sahip olmayı kendi öz kimliği olan Osmanlı ve İslami kimliğine tehdit olarak görüyordu. Bu çatışmaların günümüze kadar geldiği söylenebilir.

2002 yılında İslami kimliği daha ön planda olan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidara gelmesi ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti bir çok alanda değişimler yaşamıştır. Bu alanların başında etnik kimlik algısı ve geniş grup kimliği/ulus kimliği algısı gelmektedir. Türkiye’deki pek çok insan tarafından karizmatik bir lider olarak algılanan Recep Tayyip Erdoğan’ın başbakan olması ve politik uygulamaların sonucunda Türkiye’de kısmen yeni bir Osmanlı havası – nostaljisi esmeye başlamıştır. Bu durum, Osmanlı kimliği ve bununla ilişkili zihinsel temsillerin canlanmasına ve tarihsel süreçteki devamlılığın tekrar oluşmasına kapı açmış görünmektedir. Bu nedenle Osmanlı dönemi ile ilgili televizyon dizilerinin artması ve ilgi görmesi, moda, kültürel yaşam, kutlamalar ve mimari yapıya kadar sosyal alanda Osmanlı etkisinin artmasının ve Osmanlı tarihinin çokça konuşuluyor olmasının AK Parti iktidarı döneminde olmuş olması tesadüf değildir.⁴⁷ Türk toplumunda Osmanlı kimliğinin canlanması ve bunda liderin rolü ile ilgili diğer bir örnek ise; Fransa’nın Ermeni soykırımı ile ilgili yasayı meclislerinde onaylamasının ardından⁴⁸, Başbakan Erdoğan’ın Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman’ın Fransa kralı Fransuva’ya yazdığı mektubu okuyarak Fransız Cumhurbaşkanı

büürmelerine neden olmuştur. Bu “matem iktidarsızlığı” Osmanlı’yı da bir ruh/hayalet olarak karşımıza dikmiştir” (s.74).

⁴⁷ Bkz. Bahar Senem Çevik-Ersaydı, “Restoring Regional Humiliation: Mending the Psychological Wounds of the Middle East”, *Akademik Ortadoğu*, Cilt 6, Sayı 2, 2012, ss.135-155.

⁴⁸ Ünal Ünsal, “Ermenistan ve Ermeni Politikası”, Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt III* (2001-2012), 1.baskı, İstanbul, İletişim, 2013, s.184.

Sarkozy'e yanıt vermesidir.⁴⁹ Bu anlamda Başbakan Erdoğan'ın da kişiliği ve liderlik özellikleri nedeniyle Türk toplumunda Osmanlı nostaljisini canlandırdığı söylenebilir. Bu durum Osmanlı'nın yasının yaşanmasının ve bütüncül bir kimliğin yapılanmasını sağlayabilir. Ancak burada dikkat edilecek nokta, Türk toplumunda Osmanlı'nın nostaljisini canlandırırken, Cumhuriyet dönemi ile ilişkili unsurların ötekileştirilmemesidir. Canlanan Osmanlı nostaljisi ile Osmanlı kimliğini sahiplenme artarken, diğer yandan laik Cumhuriyet kimliğine ait unsurların Türk grup kimliğinden arındırılmaya çalışılması, Türk toplumunun yas sürecini bozabildiği gibi, yeni toplumsal travmaların da oluşmasına kapı açabilir. Toplumun bir kesimi canlanan Osmanlı nostaljisini ve kimliğini sahiplenirken, kendi kimliğine tehdit hisseden gruplar ise daha fazla olarak Osmanlı kimliğinden uzaklaşma ihtiyacı hissederler. Bu nedenle de sadece Osmanlı kimliğinin benimsenmesine yönelik siyasi uğraşlar Türkiye'deki toplumsal bütünlüğü gerçek anlamda sağlamamakla birlikte, kamplaşmaların ve yeni gruplaşmaların artmasına neden olacaktır. İşte bu noktalarda liderlerin topluma yön gösterme işlevlerinin önemi ortaya çıkar.

Daha önce ifade edildiği gibi Türkiye'deki siyasi partiler ve liderleri, bir görüşün temsilcisi olmaktan çok, belli bir grup kimliğinin temsilcisi gibi davranmaktadırlar. Bu nedenle de başka bir gruba benzemek, onu arasında barındırmak ya da onunla aynı fikirleri söylemek grup kimliklerine tehdit yarattığı için, siyasi partiler birbirlerini hızlı bir şekilde ötekileştirebilmektedir. Bu durum topluma da yansımaktadır. Osmanlı devletinin yıkılmasına verilen farklı psikolojik tepkiler bağlamında düşündüğümüzde, partilerin savunduğu görüşlerin "Türk kimliğinin ne olması gerektiği, ne olmaması gerektiği" üzerinde şekillendiği görülebilir. Türkiye'deki tartışmalarının öncelikli olarak kimlik üzerinde yoğunlaşması bu savımızı destekler niteliktedir. Siyasi partilerin bu yapısı nedeniyle belli bir konuda uzlaşma çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Örneğin muhalefet partileri sık sık yeterince muhalefet yapmadıkları ile eleştirilebilmektedirler. Ancak yeterince *uzlaşma* yapılamadığı ile ilgili bir eleştiri görülmemektedir. Bu nedenle Türkiye'deki bütün grup kimliklerini kucaklayıcı ve tehdit içermeyen bir yapıya sahip olan liderin, siyasi partiler ve toplum içerisinde bu ötekileşmeyi azaltabilmesi olası görünmektedir.

Arap Baharı ve Belirginleşen Osmanlı Nostaljisi: Modern Türk Kimliğinin Kaderi ve Türk Dış Politikasına Olası Yansımalar

Türk toplumunun geçmiş nostaljisini tarihsel süreç içerisinde bir çok olay tekrar tekrar canlandırmıştır. Daha önce de değinildiği gibi geçmiş

⁴⁹ *Sabah*, Sarkozy'e belgeli cevap, 23.12.2011,

<http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/12/23/basbakan-konferansta-konusuyor>, erişim tarihi: 25 Mart 2013;

travmayla ilişkili benzer durumlar tekrar yaşandığında bilinçli ya da bilinçdışı olarak, travma sonucu oluşan kayıplar ve bu kayıplarla ilişkili zihinsel temsiller tekrar canlanır. Bu zihinsel temsillerin canlanması ile birlikte de travma ile ilişkili aşağılanma, çaresizlik, mağdurluk hislerinin yanında, bunları tersine çevirmek ya da katlanabilmek için intikam almakta hak görme, mağdur olmamak için sürekli etkin olma arzusu, geçmiş kayıpların bir daha yaşanmaması için tetikte olma ve geçmiş kayıpları tersine çevirme gibi psikolojik görevler de canlanır. Bu nedenle Arap Baharı gibi eski Osmanlı coğrafyasında gerçekleşen geniş bir halk hareketi, Türk toplumunda Osmanlı nostaljisini tekrar canlandırabilecek bir niteliğe sahiptir. Örneğin, Başbakan Erdoğan'ın, Mısır Devlet Başkanı Mübarek devrildikten sonra yerine geçen Mursi'yi ziyareti sırasında, Mısır halkı tarafından büyük ilgiyle karşılanması, benzer olarak Libya'daki devrimden sonra da Libya halkı tarafından büyük ilgi ile karşılanması, Libya bayrağına ay ve yıldızın eklenmesi, Türk toplumunda geçmiş Osmanlı nostaljisini canlandırmaya katkı sağlamıştır denilebilir. Benzer olarak yukarıda da değinildiği gibi 90'lı yıllarda ortaya çıkan politik süreçlerin de Osmanlı nostaljisini canlandırdığı dikkati çekmektedir.⁵⁰ Bunun yanında Arap Baharı sürecinde Türk hükümetinin bölgeye olan yakın ilgisi de gerek Türk toplumunda gerekse de Arap dünyasında yeni-Osmanlılık, Osmanlıyı tekrar kurma fantezileri olarak yorumlanabilmiştir. Örneğin Arab Press sitesinde konuşan Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, Türkiye'nin bölgeye olan ilgisini Osmanlıyı "tekrar diriltme fantezisi" olarak dile getirmiştir. Esad verdiği demeçlerde Türk hükümetinin Osmanlı'yı tekrar dirilterek, sömürgeci bir Osmanlı Devleti'nin tekrar kurulmasını amaçladığını belirtmektedir.⁵¹ Uzamış yas sürecinde olan toplumlarda ya da bireylerde, kaybettiklerini "tekrar diriltme fantezileri ve uğraşları" sık görülen bir durumdur. Esad'ın böyle bir bilgiye sahip olarak bu yorumu yapmış olduğu çok düşük bir ihtimal olarak durmaktadır. Ancak Esad ve benzeri düşünen bazı Arap gruplarının Osmanlı'nın yıkılmasından dolayı tutulmamış bir yas sürecinde oldukları ve bu nedenle de bu gruplarda da Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ile ilgili zihinsel tasarımların ve bunlarla ilişkili bilinç dışı duyguların canlanmış olması daha olası görünmektedir.⁵²

Osmanlı'nın yıkılmasında etkili olan Arap isyanları ve sonrasında kurulan Arap devletlerinin büyük çoğunluğu Arap milliyetçiliğini esas alan

⁵⁰ Cengiz Çandar, 21.Yüzyıla Doğru Türkiye: Tarih ve Jeopolitiğin İntikamı", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 19, Yaz 1992, ss. 31-34.

⁵¹ *Hürriyet*, "Türkiye Osmanlı Hayali Kuruyor", 27 Kasım 2011, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/19337940.asp>, erişim tarihi: 18 Mart 2013.

⁵² Bkz. Bahar Senem Çevik-Ersaydı, "Restoring Regional Humiliation:Mending the Psychological Wounds of the Middle East", *Akademik Ortadoğu*, Cilt 6, Sayı 2, 2012, ss.135-155.

ancak demokratik olmayan yönetimlerdi.⁵³ Devlet yöneticileri Türkiye ve Türkleri dolayısıyla da Osmanlı geçmişini öteki olarak görmüşlerdi.⁵⁴ Araplar kendileri ortak dini ve medeniyet değerleri açısından değil Arap kimliği çerçevesinde tanımlıyordu. Ancak son Arap halk hareketlerinden sonra, bölgede İslami kimliklerini ön plana çıkaran grupların söz sahibi olmaya başlamasının Arap dünyasında ve Türk toplumunda yeni algıların oluşmasına neden olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Arap dünyasında gerçekleşen bu dönüşümün Türk toplumunda heyecan yarattığını ve Osmanlı nostaljisini tekrar canlandırmış olabileceğini Başbakan Erdoğan'ın Kahire Üniversitesinde yaptığı konuşmayı değerlendirdiğimizde görebilmek mümkündür:

“...Başımızı Mukkaddam tepelerine çevirecek, orada Selehaddin Eyyubi'yi, orada bu coğrafyanın, bu ülkenin, bu şehrin kadim tarihini görecek gururla iftiharla geleceğe ilerleyeceğiz (Devrimi yapan Mısır gençlerine sesleniyor). Biz Türkiye olarak ve Mısır olarak bu bölgenin iki güçlü devleti, iki kadim medeniyeti olarak tarih yolculuğunda beraber olduk bir olduk birbirimize kardeş olduk. Türkiye'nin istiklal şairi Mehmet Akif' le Mısır'ın Nobelli yazarı Necip Mahfuz şurada, Han Halilde Nişavi adlı kahvede nasıl aynı havayı teneffüs edip vatanlarını yazdılsa bizler de farklı dillerde bile olsa birbirimizin ezgisini dillendiriyoruz. Onu mırıldanıyoruz. Topraklarımız arasına cetvelle çizilmiş sınırlar bizi fiziken ayırsa da, gönüllerimizi ayırmaya, ruhlarımızı parçalamaya muhabbetimizi bölmeye asla yetmemiştir. Türkiye ile Mısır'ın kalbi birlikte atar. Nil ile Fırat aynı gönlün ırmaklarıdır ve aynı ruh iklimine, aynı gönül ummanına dökülürler. Hiç kuşkusuz Trabzon'un, İstanbul'un, İzmir'in, Antalya'ın sahillerini okşayan su İskenderiye'nin sahillerini okşayan Akdeniz'in suyu ile aynıdır. İşte biz bu coğrafyada ırmaklarımız, denizlerimiz, ortak medeniyetimiz ve kardeş tarihimiz gibi inşallah ebediyen bir ve beraber olacağız. Türkiye ve Mısır birlik oldukça, aynı istikamete baktıkça, bu topraklarda barıştan başka bir şeyin türküsü söylenmeyecektir.”⁵⁵

Başbakan Erdoğan'ın kalabalık bir seyirci kitlesine hitaben yaptığı bu konuşmada sık sık ortak medeniyet algısını vurgulaması, Osmanlı nostaljisinin canlılığını ve varlığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle Arap halk hareketleri süreci, *Türkiye Ortadoğu'da daha etkin nasıl olabilir?* gibi soruları ortaya çıkardığı gibi, psikolojik anlamda da tekrar canlanan Osmanlı kimliği ile modern Türk kimliğinin sağlıklı ve uyumlu bir şekilde

⁵³ Mehmet Şahin, “1950-1960 Arap Devrimleri ve 2011 “Arap Baharı”: Benzerlikler ve Farklılıklar”, ed. B.Senem Çevik-Ersaydı, Bora Başkak, Yeni Dünya Düzeni, Arap Baharı ve Türkiye, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2012 ss.1-12.

⁵⁴ Bkz. Kemal H. Karpat, Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik, İstanbul, Timaş, 2011.

⁵⁵ *Youtube*, Mısır'da bütün salon Başbakan Erdoğan'ı ayakta alkışladı, yay.tarihi: 17 Kasım 2012, <http://www.youtube.com/watch?v=3fbO7yjH8wM>, erişim tarihi: 4 Şubat 2013.

bütünleşebilme şansını da ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun "...Türkiye olarak bundan sonra da Ortadoğu'da değişim dalgasını yöneteceğiz...Yeni bir Ortadoğu doğuyor. Bu Ortadoğu'nun sahibi, öncüsü, hizmetkarı olmaya devam edeceğiz"⁵⁶ sözleri toplumdaki nostalji algısını tetikleyebilir. Osmanlı imparatorluğu ve Osmanlı kimliği sadece zaferleri ile "cihan hâkimiyeti" ile tanımlanan bir kimlik olmakla birlikte aynı zamanda Balkan mağlubiyeti, kutsal topraklardan geri çekilme, bölünme, yıkım ve aşağılanma gibi yaşantıları da içeren bir kimliktir. Bu nedenle Osmanlı kimliğinin kayıplarla olan kısmının yasını tutmak, Osmanlı imparatorluğunun artık olmadığı ve olamayacağı gerçeği ile yüzleşmek ve kabullenmek; modern Türk kimliği ile Osmanlı imparatorluğundan gelen kimliğinin sağlıklı bir biçimde bütünleşmesini sağlayacaktır.

Bu anlamda Arap Baharı'nın, Türkiye'nin sadece reel politik etkinliğini arttıracak bir fırsat olarak değerlendirilmesi doğru olmayacaktır. Bu sürecin Türk toplumu üzerindeki psikolojik etkileri de yadsınamayacak kadar önemli görünmektedir. Özellikle de psikanalitik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde bu sürecin Türk grup kimliğinin yapısını etkileyebilecek güçte olduğu söylenebilir. Tekrar hatırlanan, canlanan ve yadsınan eski Osmanlı kimliği ile modern Türk kimliğinin bütünleşip yeni ve daha kapsayıcı, bütünleştirici bir Türk geniş grup kimliğini oluşturabilecek olması da bu sürecin sunduğu fırsatlardandır.

Tekrar hatırlanan Osmanlı kimliğinin ve ilişkili duygusal bileşenlerinin canlanması, Türk toplumunun farklı kesimlerinde farklı duygusal yanıtlar oluşturabilir. Bu durumun Türkiye'deki siyasi kamplaşmaları da arttırabilir bir niteliği bulunmaktadır. Osmanlı kimliğinin canlanmasına, Osmanlı geçmişinin özlemi içerisinde olan ve Osmanlı geçmişini yadsıyan gruplar tarafından farklı tepkiler verilebilir. Seküler ve Batılı değerleri temel alan, Osmanlı geçmişini dışlayan bir grup kimliğine sahip olanlar için, Osmanlı kimliği tehdit edici bir nitelik taşıyabilir. Bu nedenle de kendi grup kimliklerine daha sıkı sarılmaları beklenir. Bunun sonucu olarak da Osmanlı kimliğine, geçmişine ve onu temsil eden sembol, değer ve düşüncelere ve politik uygulamalara karşı katı olumsuz tutumlar geliştirebilirler. Örneğin hükümetin Arap coğrafyasına olan ilgisinin ve Suriyeli mültecilere yönelik yardımlarının eleştirilmesi, Arap coğrafyasında gerçekleşen bu olaylarda aktif rol oynamasının istenmemesi buna örnek olarak verilebilir. Bunun yanında daha gelenekçi ve Osmanlı geçmişini grup kimliğinin temel bileşeni haline getirmiş gruplar ise Osmanlı kimliğine daha sıkı sarılarak ve Osmanlı geçmişini tekrar fiili olarak canlandırmak isteyebilir ve modern Türk kimliğine ait yanları arındırma çabasına girebilirler.

⁵⁶ *Milliyet*, Davutoğlu'ndan Net Mesaj, 26 Nisan 2012, <http://siyaset.milliyet.com.tr/davutoglu-net-net-mesaj/siyaset/siyasetdetay/26.04.2012/1533072/default.htm>, erişim tarihi: 18 Mart 2013.

Arap Baharı hareketlerinin, özellikle Osmanlı İmparatorluğunun son dönemleri ile ilişkili zihinsel tasarımları canlandırmış olabileceğini, yani Türk toplumunun *seçilmiş travmasını* canlandırmış olabileme ihmali de söz konusudur. İmparatorluğun büyük kayıplar yaşadığı dönemlerde artan “biz kimiz” sorusunun Arap Baharı sonrasında tekrar artarak canlandığını görebiliriz. Özellikle de Türkiye’deki kimlik tartışmalarının, devlet yapısının sorgulanışının bu dönemde açık bir şekilde artmasının, Osmanlı’nın yıkılması ile ilişkili zihinsel tasarımların tekrar canlanması ile ilgili olma olasılığı yüksek görünmektedir.

Osmanlı kimliği, kültürel bir kimlik ve medeniyet algısı olarak ortaya çıkmaktadır Karpat, Türk kimliğini özellikle Osmanlı tecrübesi sonucu oluşmuş bir medeniyet ve kültür kimliği olarak tanımlamaktadır. Konuşulan dil, etnik yapı farklı olsa bile Osmanlı tecrübesini yaşayan gruplar ortak bir medeniyet kimliği geliştirmişlerdir. Bu gün bu ortak medeniyet anlayışına Türk adı verilmektedir.⁵⁷ Bu çalışmada da Osmanlı nostaljisinin canlanması ile hatırlanan Osmanlı kimliğinden kasıt, Karpat’ın ortak medeniyet kimliğini yansıtmaktadır. Yüzlerce yıldır bir arada yaşayan insanların oluşturduğu bu ortak medeniyetin yarattığı kimlik, özellikle Osmanlı’nın bakiyesi olarak görülen Türkiye Cumhuriyeti ve onun vatandaşları için ayrı bir önem taşımaktadır. Bu ortak medeniyet kimliği, Türkiye’deki bütün geniş grup kimliklerini kapsayıcı niteliktedir. Bu nedenle canlanan Osmanlı kimliği ile birlikte Osmanlı kimliğinin olumlu ve olumsuz bütün yönlerin gözden geçirildiği bir sürecin sağlıklı yönetimi, toplum genelinde Osmanlı kimliğinin ve geçmişinin yasının tutulmasını kolaylaştırır. Bu da geçmişi, şimdisi ve geleceği arasında devamlılık olan ortak medeniyet kimliğinin etrafında yeni bir geniş grup kimliğini yapılandırır. Osmanlı geçmişinin yadsınmasından, sahiplenilmemesinden, ortak medeniyet kimliğinin sahiplenilmesi ve benimsenmesine doğru giden bir kimlik yapılanması ortaya çıkar. Böylece Türk kimliğinin tarihsel bir sürekliliği ve kapsayıcılığı ve gerçek anlamda ne olduğu daha net ortaya çıkar.

Bunun yanında yukarıda da değindiğimiz gibi bazı siyasi gruplarda, Arap Baharı olayları ile hatırlanan ve canlanan Osmanlı nostaljisi ile aşırı uğraşma, Osmanlıyı tekrar eski coğrafyasında hakim kılma ile ilgili çabaların ve düşüncelerin artmasına da yol açabilmektedir. Bu çabalar bölgede daha canlı ve etkin bir rol üstlenmek, geçmiş kayıpları gerek somut olarak gerekse de sembolik olarak telafi etmek için reaktif tutumlara neden olabilir. Dış politika stratejilerinin planlanmasında kaybedilmiş gücü ve görkemi tekrar elde etme, bu anlamda da süreci yönetebilme ve yeni oluşan yönetimler üzerinde etkili olabilme ile ilgili arzular ve istekler ön plana çıkabilir. Arap Baharı olayları

⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal H. Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, İstanbul, Timaş Yay, 2010.

sonrası Türk dış politikasında, bölge ülkelerine esin kaynağı olma ya da abilik yapma isteklerinin tartışılmaya başlanması, geçmiş Osmanlı kimliğinin tekrar canlanması ve bu kimliğin bir özelliği olan hamilik niteliğinin tekrar kazanılması arzusunun bir yansıması olabilir. Daha önce de ifade edildiği gibi travma yaşayan toplumlarda kayıpların geri çevrilmesi için ideolojiler oluşturabileceği belirtilmişti. Bu bağlamda Arap halk hareketleri süreci ile belirginleşen Osmanlı nostaljisi ideolojik bir niteliğe dönüşme ihtimali taşımaktadır.

Sonuç

Osmanlı'nın kayıpları ile oluşan yas sürecinin sağlıklı ya da pratik bir sonla tamamlanabilmesi için, yıkıcı, arındırıcı, kamplaştırıcı eğilimlerden çok, Cumhuriyet dönemi Türk kimliğinin özellikleri ile tekrar hatırlanan Osmanlı kimliğinin olumlu modernize edilmiş özelliklerinin bütünleştirilmesi, Türk toplumunun kimliksel gelişiminin önemli bir basamağını oluşturmaktadır. Özellikle nostaljinin yıkıcı olmadan, yaratıcı bir biçimde kullanılması bu tutulamayan yas sürecinin pratik bir sonla tamamlanmasına katkı sağlayabilecektir. Bunun yanında Özal gibi, Başbakan Erdoğan'ın da Osmanlı'nın nostaljisini Türk toplumunda oluşturabilme yeteneği bulunmaktadır. Başbakan Erdoğan'ın lider olarak üstlendiği rol ve tutumlar da, özellikle Türk toplumunda tekrar canlanan “biz kimiz” sorusunun sorulmaya başlandığı bu dönemlerde, geçmişin nostaljisinin hangi yönde gideceğini, geçmişin kayıplarını ve acıları hatırlayıp bunlarla ilgili yas sürecinin ortaya çıkardığı ödevlerin tamamlanıp, yas sürecinden olgun bir şekilde çıkılıp çıkılmayacağını belirleyebilecektir. Bu anlamda toplumun büyük bir kesimi tarafından karizmatik bir lider olarak algılanan Başbakan Erdoğan'ın, tekrar canlanan geçmişin nostaljisine yönelik tutumu ve algısı, Türk toplumunun Osmanlı'nın yasını yaşama ve Osmanlı kimliğinin seçilmiş olumlu özelliklerinin modern Türk kimliği ile bütünleşme sürecine etki edecektir. Yeniden içselleştirilen bir imparatorluk kimliği, Türk toplumunun kendine güvenini arttıracak, stres ve kriz dönemlerini daha yapıcı ve olgun bir biçimde atlatmasını sağlayacaktır. Çünkü bütünleşmiş bir kimlik yapısına sahip olanlar, tehdit unsurunun gerçekçiliğini daha iyi değerlendirir ve kendini korumak için ötekileştirmeye ya da bir düşmana daha az gereksinim duyarlar.

Bölgede yükselen halk hareketleri ile birlikte Türk toplumunda Osmanlı'nın eski gücünü bölgeye tekrar hissettirme ile ilgili “hamilik” veya “abilik” rollerini üstlenme arzularının ya da en azından bunlarla ilgili tartışmaların güçlenmiş olduğu görülmektedir. Bu anlamda, bölge ülkelerine yönelik bu çerçevedeki ısrarcı politikalar, bölge ülkelerinin toplumları tarafından rahatsız edici olarak algılanacaktır. Çünkü uzun yıllardır baskı rejimleri altında gelecekleri ile ilgili kontrol hissini sağlayamayan bu toplumlar, mevcut yeni yönetimleri ile – özellikle de bu dönemlerde - kendi gelecekleri ile ilgili kararları kendileri almak isterler ve dışardan gelecek müdahalelere karşı aşırı bir hassasiyet gösterebilirler. Bu nedenle bölge ülkeleri

ile geçmişin ortak yaşanmışlıklarının ve duygularının ön planda olduğu, pragmatik ve günü kurtarma niteliği taşımayan, kültürel ve insani paylaşımların ağırlıkta olduğu ve ideolojize edilmediği bir diplomasi, bölge halklarından daha kolay kabul görebilecektir. Bu durum Osmanlı'nın yıkılışı ile ilişkili hem Türk, hem de Arap halklarındaki yas sürecinin pratik bir sonla tamamlanmasını kolaylaştırabilir. Bu anlamda Türk ve Arap toplumlarının ortak duyguların ve medeniyetin etrafında, intikamcı duygulardan uzak bir şekilde birleşmesi, iki toplumun birbirlerine yönelik olumsuz ve tehdit içerikli önyargularını azaltacaktır. Osmanlı'nın yıkılması ile ilişkili, *Osmanlı dönemini de içine alan karşılıklı travmaların ve aşağılanmışlıkların yarattığı acuların ve kayıpların konuşulabilir olması ve paylaşılması ile ortak medeniyet ve kültür algısı iki toplumun kendi geniş grup kimliklerini daha az tehdit edecektir. Çünkü ortak medeniyet söylemi "Türkleşme" olarak algılanabildiği için dirençle karşılaşabilmektedir.* Arap Baharı ile birlikte gerçekleşen halk hareketlerinin sonucunda, Arap dünyasında da geçmiş travmalar ve aşağılanmışlıklar canlanmıştır.⁵⁸ Bunun içinde olumsuz bir Osmanlı imajının da olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle yeni bir uluslaşmanın gerçekleştiği Arap coğrafyasında yeniden şekillendirilen ulusal kimlikleri kabul edici, saygılı, geçmişin özlemlerinin *ideolojize* edilmediği diplomatik ilişkiler daha olumlu karşılanabilir ve Arap toplumları için tehdit içermeyebilir. Bu niteliğe sahip kültürel ve işbirliği temelindeki diplomatik çabaların bürokratikleşmesi ve devamlılığının sağlanması ile ortak medeniyet algısının kimlikleşmesini sağlayabilir. Bu nedenle Osmanlı'nın yası bağlamında ortaya çıkan duyguların hesaba katıldığı bir dış politika planı, bölge ülkeleri ile geliştirilecek olan ekonomik, politik, sosyal ve kültürel iş birliğinin temel iskeletidir. Başka bir deyişle dış politikaların belirlenmesinde bir rehber görevi görecektir. Dolayısıyla Arap coğrafyasına yönelik reel politik çıkarlarla birlikte, *duygusal faktörleri* de dikkate alan politikalar geliştirilmelidir. Çünkü, Arap ve Türk bürokrasisinde de kuşaktan kuşağa aktarılmış, Türk ve Arap toplumlarının birbiri ile ilişkili duygularının ve algılarının varlığı bir gerçektir. Bu nedenle Türk ve Arap diplomasisinde ve bürokratik görüşmelerinde hangi davranışların kimliklere tehdit içerdiğini, hangilerinin kabul gördüğü ve yaklaşmayı sağladığına yönelik bir kanıya varmak için daha fazla ampirik gözlem içeren çalışma yapılmalıdır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra oluşan Türk kimliği, misak-ı milli sınırları içerisindeki bir medeniyet algısı çerçevesinde şekillenmişti. Ancak bu yeni Türk kimliğinin Osmanlı kimliğinin devamı olarak ortaya çıktığı bir gerçektir. Bu nedenle yeni Türk kimliğinin kendisini ait hissettiği medeniyet ve

⁵⁸ Bahar Senem Çevik-Ersaydı, "Restoring Regional Humiliation: Mending the Psychological Wounds of the Middle East", *Akademik Ortadoğu*, Cilt 6, Sayı 2, 2012, ss.135-155.

kültür, Osmanlı medeniyetini ve geçmişini de –ne kadar yadsınsa da– içermektedir. Bu durum psikogenetik bir gerçekliktir. Bu nedenle öznel olarak hissedilen, grup kimliği ve medeniyet sınırlarının sadece Türkiye Cumhuriyeti siyasi sınırları içerisinde sıkıştırılan bir zihinsel temsil ya da ruhsal bir gerçeklik yaratmak, sınırların dışında kalan ancak tarihsel süreçte aynı medeniyetin gerçek üyesi olan diğer gruplara ve etnik yapılara karşı yabancılaşmaya, ötekileşmeye ve ötekileştirmeye neden olacaktır. Osmanlı kimliği ile barışmamış ve bütünleşmemiş bir Türk kimliği bu anlamda Ortadoğu’da yabancılaşma çekecek, hatta yabancı olarak algılanabilecektir. Bu nedenle Arap Baharı süreci ve bu süreçle tekrar canlanan Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkımı ile ilişkili yas süreci iyi yönetilebildiği takdirde, Osmanlı kimliği ile ilişkili kültür ve medeniyet değerleri tekrar içselleştirilebilecek ve daha olgun, kendisinden emin bir geniş grup kimliği gelişecektir. Bu sayede yadsınan Osmanlı kimliği modern Türk kimliğine tehdit olarak algılanmayacak, Cumhuriyet sonrası oluşan Modern Türk kimliği de Osmanlı kimliğine tehdit oluşturmayacak bir şekilde algılanacaktır. Bu anlamda modern Türk kimliğinin Osmanlı kimliği ve geçmişi ile barışması ile kendi içerisindeki tarihsel devamlılık tekrar oluşacaktır. Böylece Türk kimliğinin kültürel etkisi Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi sınırlarının dışına daha hızlı bir şekilde yayılma imkanı bulabilecek, ortak medeniyet ve kültür kimliği gerçek anlamına kavuşabilecektir.

Kaynakça

A.Sagi- Schwarz, N.Korenkie, T. Joels, “Failed Mourning in the Adult Attachment Interview: the case of Holocaust child survivors”, *Attachment & Human Development*, Vol 5, No 4, 2003, ss. 398-408.

Abdülkadir Çevik, *Politik Psikoloji*, 4.baskı, Ankara, Dost, 2009, s.123.

Abdülkadir Çevik, Alper Ersaydı, “Osmanlı’dan Günümüze Değişen Türk Kimliği ve Günümüze Yansımaları”, *Türk Yurdu Dergisi*, Cilt 31, Sayı 238, 2011, 70-76

Ayşe Kadioğlu, “The process of Enlightenment in the West became a Project in the context of Turkish modernization”, “Republican Epistemology and Islamic Discourses in Turkey in the 1990s”, *The Muslim World*, Vol. LXXXVIII, No.1, 1998, s.6

Bahar Senem Çevik-Ersaydı, “Restoring Regional Humiliation:Mending the Psychological Wounds of the Middle East”, *Akademik Ortadoğu*, Cilt 6, Sayı 2, 2012, ss.135-155.

Baskın Oran, “TDP’nin Temel İlkeleri”, Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Cilt 1*, İstanbul, İletişim, 2012, ss. 46-53.

Berdal Aral, “Turkey’s Insecure Identity from the Perspective of Nationalism”, *Mediterranean Quarterly*, Winter 1997, s.80

Bowbly, 1961, “Process of mourning”, *International Journal of Psychoanalysis*, 42: ss.317-340.

Cengiz Çandar, 21.Yüzyıla Doğru Türkiye: Tarih ve Jeopolitiğin İntikamı”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 19, Yaz 1992, 31-34

David S. Werman, Normal and Pathological Nostalgia, *Journal of the American Psychoanalytic Association*, Vol 25 (2), 1977, ss. 387-398.

E. Aydın, “The Peculiarities of Turkish Revolutionary Ideology in the 1930s: The Ülkü Version of Kemalizm, 1933-1936”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 40, No. 5, 2004, ss. 55-82.

E. Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt

Yayınları, 1998, s. 194.

E. Fuat Keyman (Der.), *Türkiye'nin Yeniden İnşası: Modernleşme, Demokratikleşme ve Kimlik*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013

E. Linderman, "Symptomatology and Management of Acute Grief", *American Journal of Psychology*, No 101, ss. 141-148.

Erik Jan Zürcher, "The Otoman Legacy of the Turkish Republic: An Attempt at a new Periodization", *Die Welt des Islams*, No.32, 1992, ss. 237-253

Ersin Kalaycıoğlu, "The Motherland Party: The challenges of institutionalization in a charismatic leader party", *Turkish Studies*, Vol 3, No. 1, 2002, ss. 41-61

Feroz Ahmad, *From Empire to Republic: Essays on the Late Otoman Empire and Modern Turkey Volume Two*, İstanbul, Bilgi University Press, 2008.

G. Krupp, "Identification as a Defense Against Anxiety in Coping With Loss", *International Journal of Psychoanalysis*, Vol 61, No 6, 1965, ss. 303-314.

Gail Holst-Warhaft, *The Cue for Passion: Grief and Its Political Uses*, Mass., Harvard Presidents and Fellows, 2000.

Henri J. Barkey, "Turkey and the great powers", Celia Kerslake, Kerem Öktem, Philip Robins (Eds.), *Turkey's Engagement With Modernity*, 2010, ss.239-257.

Hürriyet, "Türkiye Osmanlı Hayali Kuruyor", 27 Kasım 2011, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/19337940.asp>, erişim tarihi: 18 Mart 2013.

İ. İnönü, "İnkılap Kürsüsünde İsmet Paşa'nın Dersi", Kaplan ve ark., *Atatürk Devri Fikir Hayatı*, Cilt I.

Joseph V. Montville, "The psychological roots of ethnic and sectarian terrorism", V.D. Volkan, D.A.Julius, J.V. Montville (Eds.), *The Psychodynamics of International Relationships Vol. I* içinde, pp. 163-180, Lexington, Mass., Lexington Books, 1990.

Kai Erikson, "Loss Community at Buffalo Creek", *American Journal of Psychiatry*, No 133, 1976, ss. 195-199; Robert J. Lifton, *Death in Life, Survivors in Hiroshima*, New York, Random House, 1968.

Kemal H. Karpat, "Historical Continuity and Identity Change or How to be Modern Muslim, otoman and Turk", Kemal H. Karpat (Ed.), *Otoman Past and Today's Turkey*, Leiden, Brill, 2000.

Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, İstanbul, Timaş Yay, 2010.

Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, İstanbul, Timaş, 2011.

M. Hakan Yavuz, "Turkish Identity and Foreign Policy in Flux: The Rise of Neo-Ottomanism", *Critique*, Vol 89, 1998, s.196

M. Naci Bostancı, *Cumhuriyetimiz*, Ankara, Vadi.

Martha Wolfenstein, "Loss, Rage and Repetition", *Psychoanalytic Study of the Child*, No. 24, 1969, ss. 432-460.

Melia Benli Altunışık, Özlem Tür, *Turkey: Challenges of Continuity and Change*, Routledge Curzon, London, 2005.

Meliha Benli Altunışık, "The Turkish Model and Democratization in the Middle East", *Arab Studies Quarterly*, Vol. 27, No. ½, 2005, s.47

Milliyet, Davutoğlu'ndan Net Mesaj, 26 Nisan 2012, <http://siyaset.milliyet.com.tr/davutoglu-ndan-net-mesaj/siyaset/siyasetdetay/26.04.2012/1533072/default.htm>, erişim tarihi: 18 Mart 2013.

Muhittin Ataman, "Özal Leadership and Restructuring of Turkish Ethnic Policy in the 1980's", *Middle Eastern Societies*, 38:4, 2002, ss. 123-142.

Norman Itzkowitz, Vamik D. Volkan, *The Immortal Atatürk: A Psychobiography*, Chicago, The University of Chicago Press, 1984.

Rafael Moses, "An Israeli Psychoanalyst Looks Back in 1983", *Psychoanalytic Reflection on Holocaust*, Selected Essays, S.A. Lyel and P. Marcus (Eds.), New York, KTAV

Publishing, 1984, ss. 52-69.

Rafael Moses, "Unconscious defense mechanisms and social mechanisms", John Bunzl, Benjamin Beit-Hallahmi (Ed.), *Psychoanalysis, Identity and Ideology: Critical Essays on the Israel/Palestine Case* içinde, Mass., Kluwer Academic, 2002, ss.85-106.

Richard A. Koenigsberg, *The Psychoanalysis of Racism, Revolution and Nationalism*, New York, The Library of Social Science, 1977, ss.1-3

Sabah, Sarkozy'e belgeli cevap, 23.12.2011, <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/12/23/basbakan-konferansta-konusuyor>, erişim tarihi: 25 Mart 2013;

Salman Akhtar, "Someday..." and "If Only" fantasies: Pathological Optimism and Inordinate Nostalgia as Related Forms of Idealization, *Journal of American Psychoanalytic Association*, 44, ss. 723-253.

Sigmund Freud, Mourning and Melancholia, 1917, ss. 237-258

Sigmund Freud, *Mourning and Melancholia*, Standard Edition, 1917, 14: 237-258.

Simon, Shimson, Rubin, "Mourning Distinct From Melancholia: The Resolution of bereavement", *British Journal of Medical Psychology*, No 57, 1984, ss.339-345.

Susan L. Holak, William J. Havlena, "Feelings, Fantasies and Memories: An Examination of the Emotional Components of Nostalgia", *Journal of Business Research*, Volume 42, Issue 3, 1998, ss. 217-226.

Şaban Çalış, *Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler Neo Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2001. s. 74

Tanıl Bora, "Dreams of the Turkish Right", *Mediterranean 10*, Winter 1997-1998, pp. 296-297.

Ünal Ünsal, "Ermenistan ve Ermeni Politikası", Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt III* (2001-2012), 1.baskı, İstanbul, İletişim, 2013, s.184.

Vamık D. Volkan, "Bosnia Herzegovina: Ancient Fuel of a Modern Inferno, *Mind and Human Interaction*, 7 (3), 1996, ss. 110-127.

Vamık D. Volkan, "Mourning and Monuments: What some monuments tell us about mourning and forgiveness", Elazar Barkan, Alexander Karn, *Taking Wrongs Seriously: Apologies and Reconciliation* içinde, Stanford, Stanford University Press, 2006, ss. 115-131.

Vamık D. Volkan, "Nostalgia as a Linking Phenomenon", *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, Volume 1, Issue 2, 1999, ss. 169-179.

Vamık D. Volkan, Gabriel Ast, William F. Greer. The Third Reich in the Unconscious. Transgenerational Transmission and Its Consequences. "Beyond PTSD: From trauma to Transgenerational Transmission". Vamık D. Volkan, Gabriel Ast, William F. Greer (Eds). Brunner-Routledge.2002 ss 9-19 New York.

Vamık D. Volkan, "On Chosen Trauma", *Mind and Human Interaction*, Vol 3, No 13, 1991, ss. 3-19.

Vamık D. Volkan, *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*, New York, Farrar, Straus & Giroux 1997. s. 135

Vamık D. Volkan, Gabriel Ast, *Siblings in the Unconscious and Psychopathology*, Madison, CT, International Universities Press, 1997.

Vamık D. Volkan, *Killing in the Name of Identity. Stories of Bloody Conflicts*, Charlottesville, Pitchstone Publishing, 2006.

Vamık D. Volkan, Nuriye Atabey, *Osmanlı'nın Yasından Atatürk'ün Türkiye'sine*, Ankara, Kripto, 2010. s.43

Vamık D. Volkan, Salman Akhtar, Robert Dorn, John Kafka, Otto Kernberg, Peter Olsson, Rita Rogers, Stephen Shephard, "Leaders and Decision Making", *Mind and Human Interaction*, Vol 9, No. 3, 1998, ss. 130-181.

Vamık D. Volkan, *Traumatized Societies and Psychological Care: Expanding Concept of Preventive Medicine*, *Mind and Human Interaction*, Vol 11, 2000, ss. 177-194

Veikko Tahka, "Dealing with object loss", *Scandinavian Psychoanalytic Review*, 7, 1984, ss.13-33.

Yılmaz Çolak, "History-Writing, State and Culture Production in Turkey in the 1930's", L. Pinnell (Ed.), *Interruptions: Essays in the Poetics/Politics of Space*, Gazi Magusa, TRNC, Eastern Meditteranrean University Press, 2003, ss. 117-145.

Yılmaz Çolak, "Ottomanism vs Kemalizm: Collective Memory and Cultural Pluralism in 1990s Turkey", *Middle Eastern Studies*, 42: 4, 2006, ss. 587-602

Youtube, Mısır'da bütün salon Başbakan Erdoğan'ı ayakta alkışladı, yay.tarihi: 17 Kasım 2012, <http://www.youtube.com/watch?v=3fbO7yjH8wM>, erişim tarihi: 4 Şubat 2013.

